

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ РОЗВИТКУ ДИТИНИ**

РЕФЕРАТ

на

**ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
освітнього ступеня «магістр»**

на тему:

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАЇКАННЯМ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Виконала: студентка II курсу, 610 з групи

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

ОПП: Дошкільна освіта

Яременко Олена Олександрівна

Керівник: к. п. н., доцент О. О. Авраменко

Рецензент: к. п. н., доц. М. А. Лемещук

Умань 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ПРОБЛЕМА ЗАЇКАННЯ В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ	7
1.1 Теоретичні та методологічні засади розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням.....	7
1.2. Теоретичний аспект взаємозв'язку музики та мовлення.....	18
1.3. Гра як основний вид діяльності дітей дошкільного віку.....	24
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАЇКАННЯМ І ВИВЧЕННЯ ЇХ ПОЛІСЕНСОРНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ	35
2.1. Етапи, методика та результати констатувального експерименту.....	35
2.2. Організація та методичне забезпечення розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням засобами музично-дидактичних ігор.....	62
ВИСНОВОК	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	83
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність теми зумовлено соціальною потребою розвитку мовлення дітей як важливого компонента становлення особистості та пріоритетним спрямуванням Національної доктрини розвитку освіти України, Базовим компонентом дошкільної освіти, Законом України «Про дошкільну освіту», що передбачають модернізацію дошкільної освіти, досконалість форм, методів, засобів і методики навчання дітей рідній мові, формування культури мовленнєвого спілкування.

Дошкільний вік – це період активного засвоєння дитиною мови, становлення й розвитку всіх сторін мовлення: фонетичної, лексичної, граматичної, зв'язного мовлення, засвоєння його виразності та образності (А. Богущ, К. Крутій, Т. Піроженко та ін.). Крім того, повноцінне оволодіння мовою в дошкільному віці – необхідна умова вирішення завдань розумового,

естетичного, духовно-морального виховання, засвоєння культури свого народу, національних та загальнолюдських цінностей у максимально сензитивний період розвитку (В. Бондар, В. Синьов, Є. Соботович, В.Тарасун, М. Шеремет та ін.).

Вирішення проблем розвитку мовлення для дошкільників із заїканням має особливе значення, тому що заїкання як порушення усного мовлення травмує психіку дитини, є однією з причин розвитку невротичних рис особистості, порушує комунікацію, ускладнює взаємини з оточуючими (О. Гопіченко, В. Кондратенко, С. Конопляста, Р. Юрова та ін.).

Проблема виразності і плавності мовлення дітей із заїканням розглядається в дослідженнях С. Асланової, Р. Левіної, С. Миронової, І. Поварової та ін. Зважаючи на специфічність порушення плавності мовлення, особливості його темпо-ритмічної організації, а також на відхилення в моторній сфері, які стосуються динамічного праксису та музично-ритмічних здібностей заїкуватих дітей, убачаємо за необхідність формування ритміко-інтонаційної організації усного мовлення, яка є однією з важливих ланок у комплексній методиці корекції заїкання (Л. Андронова, Л. Белякова, Т. Когновицька, Л. Копачевська, В. Селіверстов, І. Сікорський та ін.).

У дослідженнях І. Павлова, Б. Теплової, О. Ухтомського розкрито механізм формування темпо-ритмічних рухів. Доведено, що темпо-ритмічні розлади не лише порушують мовленнєву функцію дитини, але й знижують її працездатність і продуктивність діяльності, а цілеспрямоване формування темпо-ритмічного чуття в умовах емоційно наповненої навчально-ігрової діяльності сприяє корекції відображувальної здібності дитини (В. Кручинін, Л. Мітрякова).

Важливе місце в корекційній роботі належить музиці (О. Ворожцова, Д. Кемпбелл, З. Матейова, С. Машура). Автори знайшли певний взаємозв'язок між мовленням і музикою, що зумовлює розвиток людського мислення і сенсорних функцій. Структурами музичних і мовленнєвих компонентів, які взаємодіють, є ритм, темп, інтонація, емоції.

Аналіз науково-методичної літератури і практики корекційної роботи з дошкільниками, які мають заїкання, дозволив констатувати недостатню розробленість корекційних технологій, в основі яких знаходяться сенсорні засоби музичної діяльності дошкільників, відсутність логопедичних методик із використанням полісенсорних можливостей.

Зазначене підкреслює актуальність і необхідність розробки комплексу музично-дидактичних ігор (МДІ) і введення його в практику дошкільної освіти. Отже, вибір теми наукової роботи **«Теоретичні та методичні аспекти розвитку мовлення старших дошкільників із заїканням засобами ігрової діяльності»** зумовлений, з одного боку, соціальною потребою щодо розвитку мовлення дітей, які заїкаються, як важливого компонента розвитку особистості, а з іншого – дозволяє стверджувати про недостатню розробленість методичної системи для поліпшення якісного рівня мовленнєвого розвитку зазначеної категорії дітей.

Об'єкт дослідження – процес мовленнєвої діяльності дошкільників із заїканням.

Предметом дослідження є особливості розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку із заїканням засобами музично-дидактичних ігор.

Мета дослідження - визначити і розробити комплекс ефективних музично-дидактичних ігор спрямованих на розвиток мовлення в дітей старшого дошкільного віку із заїканням на основі вдосконалення темпо-ритмічної організації мовлення.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати сучасні підходи досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та виховній практиці.
2. Вивчити особливості та ступінь сформованості сенсомоторики і музично-сенсорного розвитку дітей для виявлення можливостей використання музично-дидактичних ігор в розвитку усного мовлення.
3. Розробити комплекс музично-дидактичних ігор спрямованих на розвиток мовлення в дітей старшого дошкільного віку із заїканням на

основі вдосконалення темпо-ритмічної організації мовлення.

4. Експериментально перевірити ефективність пропонованого комплексу музично-дидактичних ігор для старших дошкільників із заїканням.

Методологічним і теоретичним підґрунтям дослідження є фундаментальні положення психології, логопедії, нейропсихології: про місце мовлення в психологічному процесі (Л. Виготський, О. Леонтьєв, О. Лурія); положення про цільність мови як системи, про мозкову організацію мовленнєвого процесу (П. Анохін, М. Бехтерев, О. Лурія); про темпо-ритмічні кореляції процесу вищих психічних функцій, локалізованих у центральній нервовій системі (О. Лурія, І. Павлов, О. Ухтомський); сучасні наукові уявлення про структуру мовленнєвого дефекту в дітей із заїканням (М. Асатіані, Л. Беякова, О. Дьякова, В. Селіверстов), про значення гри в життєдіяльності дитини (Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтьєв, Д. Менджерицька, Д. Ельконін); про теорію взаємодії мовлення і музики (Б. Асаф'єв, М. Бонфельд, О. Ворожцова, Д. Кемпелл, Б. Теплов); законодавчі акти щодо дошкільної освіти в Україні.

В ході дослідження застосовувалися різні **методи**. Для розробки проблеми дослідження використовувалися методи аналізу і обробки теоретичного матеріалу. Експериментальні методи дослідження представлені в роботі констатуючим, формуючим експериментами. Стан проблеми дослідження вивчався за допомогою методів анкетування, тестування, бесіди, продуктивних методик.

Практична значущість дослідження: Результати дослідження можуть бути використані в практиці індивідуальної і групової роботи із заїкуватими дітьми, у практиці сімейного виховання, закладів дошкільної освіти, альтернативних організацій, діяльність яких спрямовано на розвиток мовлення дітей; у змісті лекцій і семінарських занять у системі професійної підготовки логопедів.

Апробація дослідження: Основні положення магістерської роботи доповідалися на звітній конференції Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини (2021-2022 р.).

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку літератури (всього 70 найменувань), додатків. Загальний обсяг роботи 92 сторінки. Робота містить 1 таблицю.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз результатів вивчення наукових джерел щодо корекції заїкання дозволили стверджувати про недостатню теоретичну і методичну розробленість проблеми поліпшення рівня розвитку усного мовлення старших дошкільників із заїканням та свідчать про необхідність удосконалення логопедичної роботи в цьому напрямку. Досліджувана проблема є актуальною і повинна вирішуватися як загальнорозвивальне і корекційне завдання, що сприяє засвоєнню дитиною різних комунікативних засобів, навчальної та інших видів діяльності.

Вивчення психолого-педагогічної та спеціальної літератури свідчить про те, що розвиток мовлення в старших дошкільників із заїканням ефективно здійснюється з урахуванням навчально-ігрового й емоційно-чуттєвого аспектів, які значно збільшують мотивацію дітей за контролем мовленнєвих висловлювань, створюють сприятливі умови для розвитку темпо-ритмічної основи мовлення, ефективно впливають на розвиток мовленнєвого дихання, фонематичних процесів, збагачення словникового запасу, удосконалення граматичної будови мовлення, звуковимови і сприяють розвитку артикуляційної, дрібної, загальної моторики.

2. Вивчено особливості сформованості сенсомоторики і музично-сенсорного розвитку дітей для виявлення можливостей використання МДІ в розвитку усного мовлення. Критеріями виступили складові усного мовлення (лексико-граматична, фонетико-фонематична сторони мовлення, зв'язне мовлення і комунікативні вміння); особливості розвитку мовленнєвого дихання; основні прояви заїкання старших дошкільників. З'ясовано, що більшість дошкільників із заїканням у

процесі проведення констатувального етапу експерименту мали низький рівень розвитку мовлення (48,75% дошкільників, порівняно з їхніми однолітками БМП (50% мали високий рівень розвитку усного мовлення).

Установлено залежність ступеня музично-сенсорного розвитку від клінічної форми заїкання. Порушення в дошкільників проявляються в недостатньому ступені музично-сенсорного розвитку: порушення сприймання ритму, темпу, висоти звука; утруднення сприймання музичних звуків з опорою на додаткові аналізатори (кінестетичний і зоровий).

3. У дослідженні розроблено комплекс музично-дидактичних ігор спрямованих на розвиток мовлення в дітей старшого дошкільного віку із заїканням на основі вдосконалення темпо-ритмічної організації мовлення, який ґрунтувався на загальнодидактичних і спеціальних принципах з урахуванням полісенсорного аспекту (активізації та синестезії в роботі мовнорухового, слухового, зорового і кінестетичного аналізаторів) і спрямовувалася на розвиток темпо-ритмічної та мелодико-інтонаційної основи мовлення, мовленнєвого дихання, фонематичних процесів, збагачення словникового запасу, удосконалення граматичної будови мовлення, звуковимови, розвиток артикуляційної, дрібної та загальної моторики.

4. Експериментальна перевірка ефективності пропонованого комплексу музично-дидактичних ігор для старших дошкільників із заїканням засвідчила її ефективність та доцільність застосування в дошкільних навчальних закладах. Зіставлення кількісних характеристик старших дошкільників із заїканням дозволило простежити позитивну динаміку розвитку усного мовлення в експериментальних групах. Результати контрольного експерименту підтвердили залежність темпо-ритмічних розладів мовлення дітей від стану компонентно-складових форм музики: ритму, темпу, інтонації й емоцій, які містяться в структурі музично-дидактичних ігор. Через включення заїкуватих дітей в ігровий процес

розвивалося сприймання і відтворення властивостей музичних звуків, які стали стійким підґрунтям для розвитку мовленнєвих звуків; активізувалася робота сенсорних аналізаторів: слухового, мовнорухового, зорового та кінестетичного, що сприяло розвитку темпо-ритмічної організації мовленнєвої діяльності, а також розвитку сенсорних і моторних функцій дітей із заїканням.